

Özgün Makale

Türkiye Türkçesi Ağızları Örnekleminde Çingenerle İlgili Metonimik Anlatımlara Örnek Olarak “ÇİNGENE = CİMRİ” Algısı¹

An Example to the Metonymic Expressions Related to Gypsies in the Sample of Turkish Dialects: “GYPSIES ARE STINGY”

Hüseyin YILDIZ²

Öz

Türkiye Türkçesi ağızlarında Çingener için pek çok kelime kullanılmakta olup bunlardan bazıları *abdal*, *cehūd*, *çıgañ*, *kaptı*, *mutrib* gibi kelimelerdir. Bu beş kelimenin ortak özelliği, “çingene” anlamı yanında “cimri” anlamına da gelmeleri ve bu yönde bir algı oluşturmalarıdır. Böylelikle, cimri anlamına gelen kelimeler, çingener için de kullanılarak, çingenerin cimriliği vurgulanmak istenmektedir. Bu çalışmada, “ÇİNGENE = CİMRİ” şeklindeki metonimik anlatımın kökenleri tespit edilecek ve bu metonimlerin sebepleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Çingener, Metonimi, Çingener Cimridir, Ağız-bilimi (Diyalektoloji).

Abstract

There are numerous words related to gypsies in the dialects spoken in Turkey, some of which are *abdal*, *cehūd*, *çıgañ*, *kaptı*, *mutrib* etc. The common trait of such words is that, they all imply “stingy” as well as “gypsy”, constituting a metonymical perception. In this way, words related to stingy are also used for gypsies. In this study, the origin of the metonymical use of “GYPSY = STINGY PEOPLE” will be investigated and the reasons for those metonymical formations will be focused on.

Keywords: Dialects of Turkey, Gypsies, Metaphor, GYPSIES ARE STINGY PEOPLE, Dialectology

Giris

Günümüzde Avrupa başta olmak üzere pek çok bölgede yaşamakta olan Çingener için tercih edilen adlandırmalar, alan yazınında hem özel olarak Hindistan kökenli zanaat göçebeleri hem de genel olarak peripatetik toplulukların tamamı için kullanılmaktadır (Yılğür 2015, Matras 2013). Türkiye’de yaşayan Çingener hakkında bir kısmı sosyolojik (Yılğür, 2015) olmak üzere dil (Yıldız, 2007), kültür (Aras, 2016; Dişli, 2016) ve tarih (Dingeç, 2009) içerikli pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlar arasında Çingenerin adlandırmalarına yönelik olanların (Fraser, 1992; Yıldız, 2007 vb.) sayısı azdır.

Dünya dillerinde *athingani*, *atzinganoi* (Kenrick 2007: s. 10), *cigan*, *cigan-i* (Sulça, 1994: s. 34) *ciğány* (Güngörmüş, 2003: s. 355), *fiğan* (Çebotar-Dron, 2002: s. 160), *tzigane* (Ertürk, 1997: s. 879; Kocabay, 1968: s. 161; Kelékian, 1911: s. 475; Yalt, 1973: s. 96), *zigenare*, *zigeuner* (Hanser-Şevket, 1967: s. 118; Steuerwald, 1974: s. 186), *zigeunerin* (LUWT, 1993: s. 40), *zingaro* (Kalemci, 2005: s.

¹ Makale başvuru tarihi: 12.02.2018, makale kabul tarih: 16.04.2018

² Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, turkbilimci@gmail.com.

356), *υβιζαν* /tsıgan/ (Müller, 1977: s. 321; TRCS s. 90; Çebotar-Dron, 2002: s. 160) kelimeleri gibi çeşitli adları³ bulunan Çingenerler için Türk dilinde de bazı kelimeler kullanılmaktadır. Bunların arasında en bilinenleri *abdal*, *arabacı*, *beyzade*, *cano/cono*, *dom/lom/rom*, *elekçi*, *esmer vatan-daş*, *gurbet*, *gurbetî*, *karaçi*, *karacı*, *karaoğlan*, *kıptî*, *lûlû*, *mango*, *mutrib/mutrip*, *pırpır*, *poşa/boşa/paşa*, *roman*, *sepetçi*, *teber* ve *todi* kelimeleridir (Yıldız, 2007). Ancak, tarihî Mezopotamya coğrafyasında *mutrb* ve *gewende*, Kuzey Anadolu'da *poşa*, Orta ve Doğu Anadolu'da *abdal*, Trakya'da *şopar* gibi jenerik adlandırmalar belirgin bir yaygınlığa sahip olup *çingene* ve *kıpti* gibi adlandırmalar ise daha ziyade, ulusal ölçekte peripatetik toplulukların dışarıdan tasnifinde kullanılmaktadır (Yılğür, 2017: s. 3).

Yöntem ve Örneklem

Çingenerler için kullanılan adlandırmaların bir kısmı metonimik olarak oluşmuştur. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızları (TTA) örnekleminde Çingenerler için kullanılan kelimeler araştırılacak, bunlar arasında metonimik ifadelerden biri olan “ÇİNGENE = CİMRİ” algısını karşılayan veriler ayıklanarak art zamanlı ve eş zamanlı olarak ele alınacak; elde edilen veriler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. TTA verileri için Türk Dil Kurumu tarafından online olarak yayınlanan Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü (DS) ve kaynakçada gösterilen müstakil akademik ağız çalışmaları esas alınmıştır. Konuyu ele almadan önce *metafor* ve *metonimi* kavramları hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır.

Hem *metafor*⁴ hem de *metonimi*⁵ kavramları Yunancada “değiştirmek” anlamına gelen *μετα* /*meta*/ ön edati ile oluşmuştur. İlkinde, “taşımak” anlamına gelen *φέρειν* /*ferein*/ kelimesinin birleşmesiyle meydana gelen *μεταφέρειν* /*metaférein*/ “aktarma”⁶ kavramı zaman içinde ve Avrupa dilleri sayesinde dünya dillerine de yayılarak *metafor*/*metaphor*/*metaphore* hâlini almış; ikincisinde ise *ωνυμία* /*onymía*/ kelimesinin eklenmesiyle *μετωνυμία* /*metonymía*/ “ad aktarması”⁷ kavramı ortaya çıkmıştır. İkinci kelimenin yer almadığı Türkçe Sözlük'te ilk kelime için her ne kadar “*Fr. métaphore ed. mecaz*” (TS 1665) karşılığı verilse de *metafor* kavramını tam anlamıyla karşılamak için mecaz yanında *istiare*, *kinaye*, *teşbih* gibi terimlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Türk diliyle ilgili *metafor* çalışmalarının sayısı çok fazla değildir. Türk dilinde metaforlar üzerine yayınlanmış çalışmalar arasında tarihî lehçe merkezli (Yunusoğlu, 2016) ve çağdaş lehçe merkezli (Erdem, 2003) olmak iki istisnai örnek sayılabilir.⁸

Metonimi, “bir kavramın ilgili veya bağlantılı olduğu başka bir kavram vasıtasıyla anlatılması” şeklinde tanımlanabilir. Metonimi konusu üzerinde, eski retorik incelemelerinden beri durulmuştur (Erdem, 2003: s. 262). Bir kavramın, zihni bir benzetme yoluyla, başka bir kavram üzerine şemalanması veya âdeta haritasının çıkarılması durumu olan metafor ile metonimi açısından

³ Çingenerler hakkındaki terminoloji ve diğer adlandırmalar için bkz. Altınöz, 2013: s.17-27.

⁴ Lakoff ve Johnson bilişsel dilbilimi bakımından ele aldığı *metafor* terimiyle kelimeleri değil, kavramları daha iyi anlamak için kavramların niteliğini karşılamaktadırlar. Sıradan insanların günlük hayatta herhangi bir dil oyununa ya da edebi sanata bağlı kalmadan, genellikle benzerliğe dayanmayan metaforlar, düşünmenin ve akıl yürütmenin bir parçasıdır (Lakoff ve Johnson, 2010: s. 13, 61).

⁵ Bir tür referans verme ve anlamı sağlama işlevleri bulunan *metonimi* terimi, bir şeyi diğerinin yerine geçecek şekilde kullanmaya imkân verilmektedir. (Lakoff ve Johnson, 2010: s. 28).

⁶ Kelimenin bu şekli ya da *μεταφορά* /*metaforâ*/ kelimesi; önce Lâtinceye (*metaphora*) geçmiş, oradan XIII. yüzyılda Eski Fransızca (metafore) ve XV. yüzyılda Orta Fransızca (*metaphore*) yoluyla İngilizceye (*metaphor*) alıntılanmıştır. Günümüzde Almanca (*metapher*), Rusça (*метафора*) ve Fransızcada (*métaphore*) da benzer şekillerde kullanılmaktadır (<https://www.etymonline.com/word/metaphor>, Erişim Tarihi: 10.01.2018). Ayrıca bkz. Tataru, 2012: s. 58.

⁷ Kelime Yunancadan öncelikle Geç Latinceye metonymia şeklinde geçmiş oradan da XVI. yüzyılda Fransızcaya *métonymie* şeklinde alıntılanmıştır. Günümüzde Almanca (*Metonymie*), Rusça (*метонимия*) ve Fransızcada (*métonymie*) da benzer şekillerde kullanılmaktadır (<https://www.etymonline.com/word/metonymy>, Erişim Tarihi: 05.06.2018), Ayrıca bkz. Mendoza Otal 2002: 6, Arata 2005: s. 57.

⁸ Türk dilinde metafor konusunu işleyen yayınlanmamış tezlerin sayısı çok değildir. Bunlar arasında en dikkat çeken tezler olarak Yıldızlı (2011); Koca Sarı (2012) ve Gen (2015) sayılabilir.

pragmatik gerçekten önem kazanmakta ve gerçek dünya şartlarına uygunluk oranı metafor ve metoniminin ayrılmasında önemli bir etken olmaktadır. Metoniminin de *metafor* gibi çok anlamlılığın meydana gelmesine yol açtığı bir gerçek olup söz varlığını geliştiren, genişleten bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdem, 2004, s. 56). Bu çalışmada *metafor* kavramının bir alt kolu olarak değerlendirilebilecek olan *metonimi* kavramı “çingene = cimri” algısı çerçevesinde tercih edilmiştir.

1. “ÇİNGENE = CİMRİ” Algısı

Çingeneler hakkında kullanılan kelimelerin bir kısmının, metonimik olarak başka anlamları da bulunmaktadır. Bu metonimler arasında dikkat çekici olanlardan biri “ÇİNGENE = CİMRİ” algısıdır.

“ÇİNGENE = CİMRİ” algısı esasında yeni oluşmuş bir metonim olmayıp, kökeni eskilere dayanmaktadır. Yunancadaki *τσιγκούνης* /çigunis/ kelimesinin hem “çingene”, hem de “cimri” anlamlarına gelmesi (Milas, 2012: s. 68) bunun bir göstergesidir. Batı Türkçesinde XIV. yüzyıldan itibaren bu metonimin örneklerine rastladığımız kelimelerin sayısı beştir: *çığań*, *kıptî*, *cehüd*, *abdal* ve *mutrib*.

1.1 *çığań* ve *çingene*

Eski Türkçe *çığań* ile Türkiye Türkçesindeki *çingene* kelimeleri arasındaki bağlantıyla ilgili olarak Stachowski (2002), Tietze (2002), Yıldız (2007) ve Matras (2011) görüş bildirmişlerdir. Kelimenin kökeniyle ilgili olarak literatürde farklı görüşler ileri sürülmüştür. A. von Gabain’in *çığay*, *çığan*, *çığany* şeklinde gösterdiği kelimenin Macarcasının *çigány* olduğunu belirtmesi ve kelimeyi Almanca’daki *zigeuner* (“çingene” Steuerwald, 1974: s. 186) kelimesiyle açıklaması (Gabain, 2000: s. 272) *çığań* ve *çingene* ilgisine dikkat çekmesi bakımından önemlidir. *Drevnetyurkskiy Slovar*’da *çigán* şeklinde verilen kelime (Nadelyayev, 1969: 145) için Tietze, Derleme Sözlüğü’ndeki *çığan* /*çığay* şekillerini ve “züğürt, parasız, cimri, hasis, insafsız” anlamlarını vermekte olup, “aldatıcı, hileci” anlamına gelen *çığal* kelimesini de bu madde içinde göstererek kelimenin Eski Türkçe *çığań* / *çığay* “fakir, yoksul” olduğunu ve Bizans Yunancasındaki *tsingán* (“çingene”)dan geldiğini belirtmektedir (Tietze, 2002: s. 504⁹). Radloff’un “*çığai* [چيغاي] (Dsch.) = *çığai çığań* бедний – arm; اكر كوك تنكريس دين قور قارسين ماليم تو اريم التون كوموشيم بارچالار غه صدقه قیلين ” şeklinde açıkladığı (Radlov, 1988: s. 2110) kelime için Tenişev, *çygań maddesinde kelimenin “yoksul” anlamına geldiğini belirtmekte ve tarihî lehçelerdeki şekillerini vermektedir. Ayrıca Tenişev, Ebu Hayyan’da kelimeye “çingene” anlamı verildiğini de hatırlatmaktadır (Тенишев, 2001: s. 333-334). Gyula Décsy’nin “*chyghaj* : poor, misery, cf. Hungarian *çigány* Gipsy, gipsy” şeklinde açıkladığı (Décsy, 1998: s. 103) kelimeye Alan Godward, sözlüğünün *çingene* maddesinde “[Magyar *czigany*, gypsy {>Eng *tsigany*}] gypsy” açıklamasını vermekle yetinir (Godward, 1999: s. 62). Nişanyan da, *çingene* kelimesinin “Yun. *tsingána* τσιγγάνα ~ Orta Yun. *atsingános*” olduğunu işaret etmekte ve “muhtemelen eski bir Anadolu dini topluluğunun adı olan Yunanca sözcük bugünkü anlamıyla ilk 1378’de kaydedilmiştir” notunu düşmektedir (Nişanyan, 2002: s. 94).

Kelime Yunancada *αθίγγανος* /athinganos/, *ατσίγγανος* /açinganos/, *τσιγκούνης* /çigunis/ ve *τσιγγάνος* /çinganos/ (Milas, 2012: s. 68), Almandada *zigeuner* (Hanser-Şevket, 1967: s. 118; Ste-

⁹ Tietze çingene kelimesi için ayrı bir madde vermiş ve orada da Anadolu ağızlarında çingan / cingan / çingen / cingen şekillerinde bulunan, Osmanlı Türkçesinde çingane / çingene biçiminde geçen kelimenin “Yunanca τσιγγάνος /tsingános/ < Bizans Yunancası Ατσίγγανος /atsinganos/ aynı manada < αθίγγανος /athinganos/ (kabile adı)” şeklinde bir gelişimle Yunanca olduğuna dikkat çekmektedir (Tietze, 2002: s. 519).

uerwald, 1974: 186; LUWT, 1993, s. 40); Fransızcada *tsigane* (Ertürk, 1997, s. 879; Kocabay, 1968, s. 161; Kelékian, 1911, s. 475; Yalt, 1973, s. 96), İspanyolcada *gitano* (Bloch, 1932, s. 348) İtalyancada *zingaro* (Holub vd., 1952, s. 85; Kalemci, 2005, s. 356); Arnavutçada *çigan-i* (Sulça, 1994, s. 34); Romencede *fiğan, fiğănesc ve cigănu* (Çebotar-Dron, 2002, s. 160, Berger, 2000, s. 9); Macarcada *cigány, ciganyok ve czigány* (Güngörmüş, 2003, s. 355; Berger, 2000, s. 9); Rusça, Ukraine ve Be-larusçada *цыган* (Müller, 1977, s. 321; Doruk, 1992, s. 90; Çebotar-Dron, 2002, s. 160), Bulgarca ve Sırp-Hırvatçada *циганин, çiganin* (Fasmer, 1987, s. 305; Ванчев, s. 1952, s. 97; Aguşi, 2002, s. 35); Slovence *çigan, çigani, çigána*, Slav lehçelerinde *çiganka, çiganica, çiganski, (o) çigániti, çigan, çigani, çiganija, çiganka* (Bezljaj, 1976, s. 63), Çekçede *cikán ve çigán* (Holub vd., 1952, s. 85), Leh-çede *cygan* (Holub vd., 1952, s. 85; Antonowicz vd., 1983, s. 63), Moğolcada *цыган* (Дамдинсурэн, 1982, s. 796) ve Çerkezcede *чыджан* (Çelikkıran, 1991, s. 38) şekillerinde karşılanmaktadır.

Eski Türkçede “fakir, yoksul” anlamında gelen *çigañ* kelimesi, dört cümlede geçmektedir (Ercilasun, 2016): *kagan olurup yok çigañ bodunug kop kubratdm*¹⁰ (Kağan olup yok yoksul milleti hep derleyip topladım), *çigañ bodunug bay kaltım az bodunug üküş kaltım*¹¹ (Yoksul milleti zengin-leştirdim, az milleti çoğalttım), *çigañug [bay kaltı; azıg üküş kaltı]*¹² (Yoksulu zenginleştirdim, azı çoğalttı), *yalıñ bodunug tonlug, çigañ bodunug bay kaltım; az bodunug üküş kaltım*¹³ (Çıplak milleti giyimli, yoksul milleti zengin kıldım; az milleti çok kıldım). Bu dört cümlenin ortak özelliği, için-de zıt unsurlara yer vermeleridir.¹⁴ Bu durum, hem bir üslup özelliği olarak değerlendirilebilir, hem de birlikte kullanıldığı kelimeler sayesinde *çigañ* kelimesinin kavram alanını belirlemeye yardımcı olmaktadır.

Kelimenin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki kullanımı semantik olarak “1) fakir, yoksul; 2) cimri; 3) çingene” çerçevesindedir. İlk anlam Eski Türk runik yazılı metinlerinden itibaren kullanılırken, ikinci anlam ilk defa tarihî Kıpçak eserlerinden *Kitabü'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Etrâk* metninde geçmektedir.¹⁵ Tarihsel Türk dilinin kuzey koluna mensup olan Kıpçak Türkçesinin, zaman dilimi bakımından batı kolundaki karşılığı Eski Oğuz Türkçesidir ve kelimenin “cimri” anlamına bu dönem metinlerinde de rastlanmaktadır.¹⁶ Eski Türkçe *çigañ* “fakir, yoksul” kelimesinden gelişen ve Tarama Sözlüğü’nde *çigan* olarak kaydedilen kelime “cimri, bahil¹⁷, hasis” ve “insafsız, düşmanca hareket eden” anlamlarına gelmektedir. Bu bağlantı, aynı zamanda *çigañ* kelimesinin çingene kelimesinin kökü olduğu tezine (Yılığür, 2007) de yardımcı olmaktadır.

¹⁰ KT-G 9-10, BK-K 7

¹¹ KT-G 10, BK-K 7, BK-D 23

¹² KT-D 16, BK-D 14

¹³ KT-D 29

¹⁴ *çigañ* “yoksul” – bay “zengin”, az “az” – üküş “çok”, yalıñ “çıplak” – tonlug “giyimli”.

¹⁵ Ebu Hayyan’ın *Kitabü'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Etrâk*te geçen “çigān” kelimesi için “bahil, çingene” karşılıkları kullanılmıştır (Toparlı, 2003: s. 49; Caferoğlu, 1930: s. 43; Caferoğlu, 1931: s. 29), пахыл /pahıl/ (Aslanov, 1992, s. 31).

¹⁶ **çigān** “1. cimri, bahil, hasis” || muti’ [Ar.]: uyan, licam [Ar.]: uyan, erüz [Ar.]: birinc bahil [Ar.]: çigān (Fer. XIV. 26 /TARS); biri gayretsüz biri zâlim biri anun çigān / biri kat’ı rahm edendir yâ Mücib, yâ Müsteğas (Muham. XV. 20 /TARS); çü hak yoluna az verinin bu ola işi / çigānıñ nite ola haline kl uttilâ’ (Muham. XV. 356 /TARS); ... ya’ni, rahmetin dükkendi mi, ya benim günahım senin rahmetin hazinesin dükketti mi, ya kullarına çigān mı oldun, ya kulların günahı senin affinden çok mu oldu, kim eydürsün ben anı yarlıgamazam (Cennet. XV. 91 /TARS); ol çigān kuldur, ben kerim tanrıyam (Cennet. XV. 101 /TARS); biri gayretsüz biri zâlim biri onda çigān / biri katı’ rahm edendir ya mucib yâ müsteğâs (Muhammediyeye, XV. yy./TEBDİZ); **çigān** “2. insafsız, düşmanca hareket eden” || eledd [Ar.]: Hiç hakka meyletmeyen çigān ve öneğü olan hasım. (Bab. XVI. 2, 445 /TARS)

çigānlık “pintilik, cimrilik, hasislik” || pes gerektir ki bununla dahî mütenebbih olup ol hrs, çigānlık kapusun yapasın, cüd ve atâ kapusun açasın (Leys. Ar. XV. 8 /TARS); bilsün şol kimse buhledüp çigānlık eder ki ol Allah yolunda infak etmek sevaplarından mahrum kalur (Leys. Ar. XV. 489 /TARS); ... nice yarlıgamazsın kim kerim, rahim, cömert tanrı sensin, çigānlık benim sıfatımdır (Cennet. XV. 91 /TARS); pes bilsin şol kimse kim buhledip çigānlık ider, ol kendi nefesine çigānlık ider (Leys. Mu. XV. 304-1 /TARS); ... yoksul mal sevgisi tanrı sevgisinden artık gelip çigānlık ve bahillik kalurlar mı (Leys. Mu. XV. 186-1 /TARS); hurza [Ar.]: kumar oynayanların emini ve çigānğından artık satın almayıp cüz’i nesne ile geçinüp yürüyen nekes kimse (Bab. XVI. 2, 165 /TARS); hasrame [Ar.]: taâma koruk sıkmaklık ve katı çigānlık (Bab. XVI. 2, 167 /TARS)

¹⁷ **bahil** -> Kelime, Arapça kökenli olup “cimri” anlamına gelmektedir. Tarama Sözlüğü’nde karşılık olarak kullanılmasına rağmen Türkçe Sözlük’te (TDK) geçmemektedir (HY).

Türkiye Türkçesi ağızlarına bakıldığında kelimenin çeşitli bölgelerde “cimri”¹⁸ ve “çingene”¹⁹ anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

Bu bilgiler eşliğinde art zamanlı ve eş zamanlı veriler değerlendirildiğinde şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

	TB	EUy	Krh	Hz	MK	EO	Çağ.	Osm.	ÇTL
	çıgañ	çıgan çıgay	çıgay	çıgay	çıgan çıgay	çıgan	çıgan	çıgan çingene	çıgan şıgan çıgan CIngAn(A) ²⁰
1	+	+	+	+	+		+		
2					+	+			+
3					+			+	+
4						+			

¹ fakir, yoksul, ² cimri, ³ çingene, ⁴ insafsız, düşmanca hareket eden

Kelimenin semantik geçişi ise şöyle gerçekleşmiş olmalıdır:

i. Çingener için kullanılan kelimeler arasında *çıgañ* kelimesi de bulunmaktadır ve Eski Türkçede “yoksul, fakir” anlamına gelmektedir.

ii. *çıgañ* kelimesinin *çıgan* ve bundan türemiş *çıganlık* biçimleri XIV-XVI. yüzyılları içeren Eski Oğuz Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde “cimri” anlamına gelmektedir.

iii. *çıgañ* kelimesinin *cıngan*, *cingan*, *cingen* ve *cingene* biçimleri TTA'nın çeşitli bölgelerinde “cimri” anlamına gelmektedir.

<i>cıngan</i>	Bolu
<i>cingan</i>	Bolu, Yozgat
<i>cingen</i>	Isparta, Denizli, Balıkesir, Erzurum
<i>cingene</i>	Kars, Erzincan, Van

¹⁸ **cıngan** *Akçakoca -BOLU (DS-III), **cingan** *Düzce -BOLU (DS-III), YOZGAT (DS-III), **cingen** *Eğridir -ISPARTA (DS-III), Oğuz *Acıpayam -DENİZLİ (DS-III), BALIKESİR (DS-III), ERZURUM (EZM), **cingene** *İğdir -KARS, *Kemaliye -ERZİNCAN, *Erciş -VAN (DS-III)

¹⁹ **cıngan** Akçeşehir -BOLU, Aliköy *Çaycuma -ZONGULDAK (DS-III), ORDU (OİY); **cıngana** Meydancık *Şavşat -ARTVİN (DS-III); **çıgan** *Güdül ve köyleri ANKARA (DS-III); **cingan** *Sivrihisar -ESKİŞEHİR, *Düzce -BOLU, Burgaz -İSTANBUL, *Bartın -ZONGULDAK, *Merzifon -AMASYA, *Zile -TOKAT, Şehli -GİRESUN, GAZİANTEP, Karaözü *Gemerek -SİVAS, *Sorgun -YOZGAT, Hasanoğlan -ANKARA (DS-III); **cingen** ERZURUM (EZM), Sücüllü *Yalvaç, *Keçiborlu -ISPARTA, Kuşbaba *Bucak -BURDUR, MANİSA, *Edremit -BALIKESİR, *Çarşamba -SAMSUN, *Merzifon -AMASYA, *Bor -NİĞDE (DS-III); KÜTAHYA (KYA) UŞAK (UİA); **cingene** DİYARBAKIR (DA); **çingâne** ARTVİN (AYUK); çingen ERZURUM (EZM)

²⁰ CIngAn(A) = *cıngan*, *cingen*, *cıngana*, *cingene*, *çıgan*, *çingen*, *cıngana*, *çingene*.

iv. *çıgañ* kelimesinin *cıngan*, *cıngana*, *cıñgan*, *cıngan*, *cıngen* ve *cıngene* biçimleri TTA'nın çeşitli bölgelerinde “çingene” anlamına gelmektedir.

<i>cıngan</i>	Bolu, Zonguldak, Ordu
<i>cıngana</i>	Ordu
<i>cıñgan</i>	Ankara
<i>cıngan</i>	Eskişehir, Bolu, İstanbul, Zonguldak, Amasya, Tokat, Giresun, Gaziantep, Sivas, Yozgat, Ankara
<i>cıngen</i>	Anamur (Erdem, 1994: 63), Erzurum, Isparta, Burdur, Manisa, Balıkesir, Samsun, Amasya, Niğde, Kütahya, Uşak
<i>cıngene</i>	Diyarbakır
<i>çingâne</i>	Artvin
<i>çingen</i>	Erzurum

v. TTA'da *cıngan* kelimesi için Bolu; *cıngan* kelimesi için Bolu, Yozgat; *cıngen* kelimesi için ise Isparta, Balıkesir ve Erzurum örneklerinde ayrı ayrı ÇİNGENE = CİMRİ algısı oluşmuştur.

vi. Ayrıca *cıngan*, *cıngan*, *cıngen* ve *cıngene* kelimeleri için standart dil ile Balıkesir, Bolu, Denizli, Erzincan, Erzurum, Isparta, Kars, Van ve Yozgat ağızları arasında ÇİNGENE = CİMRİ algısı oluşmuştur.

1.2 *kıptî*

Mısır'ın en eski halklarından birini karşılayan *kıptî* kelimesinin kökeni için birden fazla görüş bulunmaktadır (Erdem, 1997: s. 144). Bu görüşlerin ortak yönü kelimenin “Mısırlı, Mısır ülkesinden olan” anlamına gelmesi, doğu dillerine *kıptî* vb., batı dillerine ise *gypsy* vb. şekillerinde geç-miş olmasıdır. Kelime Almancada *ägypter* (Berger, 2000, s. 9), İngilizcede *gipsy* (Redhouse, s. 167; Golkarian, 1996, s. 69; Wehmeier, 2004, s. 575) ve Batı dillerinden bir alıntı örneği olarak Japoncada *ジプシー/jipushî/* (JTS, 2003, s. 230) şekillerinde kullanılmaktadır. Skeat'in sözlüğünde İngilizce *gypsy* kelimesinin etimolojisi “*egyptien* = O. F. *egyptien* = Late L. *ægyptianus* ; from L. *ægyptius*, an Egyptian. = Gk. *αἰγυπτιος*, = Gk. *αἰγυπτος*, Egypt.” şeklinde yapılmakta ve kelimenin “Mısırlı” anlamında Eski Yunancadan geldiği gösterilmektedir (Skeat, 1993, s. 189).

Çingeneler için “Mısırlı” denmesinin sebebi, millet adlandırmalarında genel geçer bir algıyla ilgilidir: “Bir yerden gelen herkes, oralıdır, oırka veya millete aittir”.

Mısır'a yerleşmiş olan Çingenelere dair adlandırmalar – Çingene göçleri veya seyyah ve tüccarlar aracılığıyla – Avrupa dillerine *gypsy*, Asya dillerine ise *kıptî* kelimesi üzerinden geçmiş olup esasında bugün bazı dillerde *egyptian/egypsiyan*; *egyptian/agypsiyan*, *gypsy*, *kıptî*, *gıfti* biçimlerinden biri kullanılmaktadır.

Türkçe sözlükte “Mısır halkından olan kimse” ve “çingene” anlamları verilen *kıptî* kelimesi (TS 1412) Türkiye Türkçesi ağızlarında benzer bir formda yer alır, ancak semantik bazı farklılıklar oluşmuştur. Ağızlarda önsesini tonlulaştırarak Afyon'da *gıpti* ve Isparta'da *gıpti* formunda kulla-

nilan kelimeye “cimri” anlamı verilmiştir.²¹

Osmanlı Türkçesinde XIV. ve XVII. yüzyıllarda “Mısır-i kadîm lisanı ve ahalisinden her biri” anlamında kullanılan *kıbtî* kelimesi XIX. yüzyıl metinlerinde “kıbt soyundan, çingene” anlamıyla geçmektedir.²²

Kelimenin semantik geçişi şöyle gerçekleşmiş olmalıdır:

- i. *kıptî* kelimesi “Mısırlı, Mısır halkından olan” anlamına gelmektedir.
- ii. Mısır coğrafyasından göçen milletler için, gittiği bölgelerde “Mısırlı” anlamına gelen *egyptian*, *gypsy*, *kıptî* kelimeleri kullanılmıştır (Burton, 1893, ss. 192-198; TS 1412).
- iii. Çingener için kullanılan adlardan biri *kıptî* kelimesidir. Çünkü Hindistan menşeli Çingenerlerin göçtüğü ve yaşadığı yerlerden biri Mısır olup, sonradan Mısır’dan Avrupa ve Ortadoğu’ya geçmişlerdir (Kenrick, 2006, s. 18, Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2009, s. 109).²³
- iv. TS’de “Mısır halkından olan” ve “Çingene” anlamlarına gelen *kıptî* kelimesi TTA’da önsesi tonlulaşmış olarak kullanılmaktadır: *gıpti*, *gıpti*.
- v. Afyon ve Ankara’da *gıpti*, Isparta’da ise *gıpti* kelimesi “cimri” anlamına gelmektedir.
- vi. *gıpti* ve *gıpti* kelimeleri için standart dil ile Afyon, Ankara ve Isparta ağızları arasında ÇİNGENE = CİMRİ algısı oluşmuştur.

1.3 *cehūd*

Guiraud, anlatımsal adlandırma yollarından biri olarak yabancı dillerden alınan sözcüklerde evrensel denilebilecek bir yabancı düşmanlığının izleri görüldüğünü Fransızcadan örneklerle belirtmektedir (1999:ü, s. 70):

“Fransızca *juif* (Yahudi = cimri, kazanç hırsıyla yanıp tutuşan kimse), *grec* (Yunanlı = hileci, vb.), *bicot*, (*arbco* < *arbi* “Arap”, “Kuzey Afrika yerlisi”: kötüleyici terim), *chinois* (Çinli = tuhaf davranışları olan, güvensizlik uyandıran kimse) bu sözcüklerdendir; *slave* köken bakımından “tutsak” demektir (bkz. ortaçağ Latincesinde *slavus* > *sclavus* > Fransızca *esclave*).”²⁴

Bu durumun bir örneği Türkçede de görülmektedir. XIV. yüzyıldan itibaren Türkçede kullanılan *cehūd* kelimesi, günümüze gelene kadar bazı ses değişikliklerine (*cehūd*, *cühūd*, *cuhūd*, *cufut*²⁵, *cıfit*, *çifit*²⁶, *şifit* vb.) uğramış olup²⁷, tamamında ortak olan anlam “Yahudi”dir.²⁸ Türkiye Türk-

²¹ *gıptî* İshaldî *Bolvağın -AFYON (DS-VI), *gıptî* Yassıören *Senirkent -ISPARTA (DS-VI). Kelime Ankara’da da *gıpti* formunda ve “cimri” anlamıyla derlenmiştir (Yusuf Yıldız, Yaş 81; Fatma Yıldız, Yaş 73 [HY]).

²² (17b.17) ve *İskenderiyyenin padişahı idi hetuz ve kışık kıbt dilince (17b.18) yayın son ayına ve güzün ilk ayına dirler ve kıbtın (17b.19) meselinde vardır... (Ahmedi Da’i, XIV. yy. /TN); kibtleri gör ki nül deryasına / garkoldı imāna gelmedi gıdā (Kâtibi Divanı, XVII. yy. /TEBDİZ); bu ihānetligi kıbtî vü nasārā ve yehūd / idemez āh bu kâfirse müsilmān olsun (Şeref Hanım Divanı, XIX. yüzyıl /TEBDİZ)*

²³ *Kıptî* kelimesi Mısır’da yaşayan Hristiyan halkın genel ismi olduğu gibi, göç yolu Mısır’dan geçen çingenerler için de kullanılmıştır. Klasik dönem yazarlarından biri olan Sudi’nin, Hafız Şerhinde, İran’da bulunan Luli isimli çingene bir kavimden *kıptî* olarak bahsetmesi, çingenerlerin Mısır üzerinden göç ettiklerinin kabulünü göstermektedir. Bkz. Sudi-i Bosnavi, Şerh-i Divan-ı Hafız, Topkapı Sarayı koğuşlar kısmı, yazma nüsha, vr. no: 15a/13,16; 44a/6,7., istinsah tarihi: 1599 (Göncüoğlu ve Yavuztürk 2009: s. 109).

²⁴ Parantez içindeki açıklamalar Berke Vardar’a aittir

²⁵ Türkiye Türkçesi ağızlarında /h/ > /f/ değişimi için başka örnekler:

h- > f- | foruz “horoz” Nefsiköseli *Görelle -GİRESUN (DS-5), Hayati *Erbaa TOKAT (DS-12), ORDU (OİY); foraz “horoz” *Fethiye ve köyleri -MUĞLA (DS-5); **foşaf** “hoşaf” *Silifke -İÇEL (DS-5); **furma** “hurma” DENİZLİ, *Bergama -İZMİR, MANİSA, Beşikdüzü *Vakfikebir -TRABZON, Sökün *Silifke -İÇEL (DS-5), UŞAK (UİA)
-h- > -f- | **afir** “ahır” *Kandıra -KOCAELİ, Ziyere -AMASYA, Hayati *Erbaa -TOKAT, Ulubey -ORDU, Düzköy *Keşap -GİRESUN (DS-1), ORDU (OİY)

²⁶ *çifit* kelimesinin Osmanlı’da kullanımı hakkında bkz. Oral 2010.

²⁷ *çifit* < Ar. *cehūd* geçişi için bk. Kartallıoğlu 2016, s. 106-107.

²⁸ *gördi bir cehūd elinde bir kabak / meşnevi’de diñledüm bunı şebak (Dâstân-ı Ömer ibni Hattâb, 14. yy./TEBDİZ); mü’min n’ola vişâliñ ideise taleb senün / her gebr ü her cehūd u müselmān ider taleb (Karamanlı Ayni Divanı, 15. yy./TEBDİZ); ne pervā sanā mekrinden haşūduñ / ne ğam ‘isāya ta’nından cehūduñ (Gazavatnâme-i Mihaloghı Ali Beg, 16. yy./TEBDİZ); cühūdlaruñ meger bed-nāmı geldi / şehirden kamulan taşra oldı (Mevlid, 14. yy./TEBDİZ); ol-ki münkirdür ezelde çün saña / kâfir oldı kalbine geldi cühūd (İslāmî’nin Mesnevisi, 15. yy. /TEBDİZ); cühūdından devā umanlar fener kapusunda batirkaya yasakçı olanlar ayak kapusunıñ puştı için yeñi kapunıñ hammāmında bohlı havzına giren (Risāle-i Garibe, 18. yy./TEBDİZ); bu naşrāni-durur ol bir cühūd / şefā’atun umanlar budur maşūd (Mi’rāc-nâme, XIV-XV./TEBDİZ); künlende bir küñ cühūd tevir okur irdi ya / katında yiti yaşar oğlan turur irdi ya (Kıssa-i Küdek-nâme, 20. yy./TEBDİZ)*

çesi ağızlarına bakıldığında ise anlam çeşitliliği artmakta ve *cufut* kelimesi “yaramaz, açıkögöz²⁹, cimri³⁰, çingene³¹”; *çifit* kelimesi “kötü düşünceli”³², *şifit* kelimesi “yahudi”³³ *cifit* kelimesi ise “çarçabuk gidip geri gelen³⁴, kötü, ahlaksız kimse³⁵” anlamlarında kullanılmaktadır.

Kelimenin semantik geçişi şöyle gerçekleşmiş olmalıdır:

- i. Yahudiler “cimrilikleri” ile bilinmektedir.
- ii. TTA’da yahudi anlamına gelen cehüd kelimesi, fonetik değişikliklere uğramıştır: *cifit*, *çifit*, *cufut* vb.
- iii. *cufut* kelimesi Konya’da ‘cimri’ anlamında kullanılmaktadır.
- iv. *cufut* kelimesi Konya’da ‘çingene’ anlamında da kullanılmaktadır.
- v. *cufut* kelimesi için Konya örnekleminde ÇİNGENE = CİMRİ algısı oluşmuştur.

1.4 *abdal*

Köken olarak Arapça *bedel* (بدل) kelimesinden türeyen *abdal* (أبدال) kelimesi, Türkçenin -*tarihî lehçelerinden çağdaş lehçelerine* - genelinde tanıklanabilen ender kelimelerden biridir.³⁶ Bazen “derviş”, “kalender”, “rind” gibi tek kelimelik karşılıklar şeklinde, bazen de “perişan âşık”, “gezgin derviş”, “kalender meşrep”, “derviş adam”, “korkusuz, pervasız *abdal*” gibi diğere göre daha belirleyici anlamları bulunan *abdal* kelimesi³⁷ Oğuz Türkçesinin tüm dönemlerinde bu anlamları korumuştur.³⁸

Türkiye Türkçesi ağızlarında kelimenin *abdal* biçimi “çingene”³⁹ anlamı dışında “*abdal*; kimseye kötülüğü dokunmayan iyi niyetli kimse⁴⁰, avare⁴¹, beceriksiz⁴², davul, zurna çalan, çalgı-

²⁹ Darısekisi *Mersin -İÇEL (DS-III)

³⁰ İrişli, Bayburt *Sarıkamış -KONYA (DS-III)

³¹ İrişli, Bayburt *Sarıkamış -KONYA (DS-III)

³² AFYON, GAZİANTEP (DS-XII)

³³ KIRŞEHİR (DS-X)

³⁴ *Gürün -SİVAS (DS-III)

³⁵ < far. cehüd, cıfit çarşısı “kötü kimsenin düşünce dünyası” EZM

³⁶ Tarihî kullanımına örnek olarak Kutadgu Bilig’deki 3563. beyit verilebilir *bedel kıldı abdāl neñin hem mañın / bakıp kodn zahid bu dünya ulın* (Arat, 1999, s. 358). Çağdaş ve uzak bir lehçe olarak da Karay Türkçesindeki kullanım gösterilebilir (Öztürk, 2015: s. 146).

³⁷ Kelimenin tarihi gelişimini görmek için bk. Önler, 2013.

³⁸ *gel gel i gönül tabl u melâmet yeter çal / ‘ışkile beni eyleden uş divâne (vü) abdāl* (Kaygusuz Abdal Divânı, 14. yy. /TEBDİZ); *fakrın evvel menzili abdâlimiş / ya’ni abdâl tebdil-i ahvâlimiş* (Hikâyet-i Fakr-nâme Rivâyet-i Aşık Paşa (Manisa Nüşâsi), 15. yy. /TEBDİZ); *elif abdâl-nâm bir derviş / dağ-ı iflâsdan ser-â-pâ riş* (Der-Hikâyet-i Elif Abdâl, 15.yy. /TEBDİZ); *tâzeler derd-i dili mihnet-i eyyâm-ı fırak / dağın abdâluñ ider mâh-ı muharrem tâze* (Bâkî Divânı, 16. yy. /TEBDİZ); *cür’adânun çeker ol bâde-i kattâl saña / ‘ışk câmını kim içürdi be-hey abdâl saña* (Gelibolulu Mustafa Âlî Divânı, 16. yy. /TEBDİZ); *hâne-ber-düş bir abdâla dönüp bir nâkâ / yâr-ı mahmille revân oldu şitâbân olarak* (Fehîm-i Kadîm Divânı, 17. yy. /TEBDİZ); *evliyâdur bir şahs orada evvel sem’a duymaz meczûb-ı gayr-ı sâlik olur burada abdâl olduña sebep tebdil ma’nâsıdur ya’ni tebdilden murâd* (Velâyet-nâme, 17. yy. /TEBDİZ); *yazda yaâmurluk giyer handân olur / kaşda abdâllar gibi ‘uryân olur* (Nâbî Divânı, 17. yy. /TEBDİZ); *ol sebebden tekye-i ‘aşkıñda abdâl olmuşum / küfr ü imân ‘aşk u hüsnünden ‘ibâretdir bâna* (Esrar Dede Divânı, 18. yy. /TEBDİZ); *ve soğuga tahammüli olmayup soyunup abdâl geçinen sefhiler ve yağmurlı havada şariğnuñ üzerine makramasın örten ahmaklar* (Risâle-i Garîbe, 18. yy. /TEBDİZ); *erenler sayesinde eñ fakir abdâlî tâ mahşer / baş egmez pâdişâha pîridir sultâmî dervişîñ* (Şeref Hanım Divanı, 19. yy. /TEBDİZ).

³⁹ *Emirdağ, Dişli, İshaklı *Bolvadin -AFYON KARAHİSAR; Uluğbey, *Senirkent, Kumdanlı, *Yalvaç, Yakaköy, Çaltı, *Gelendost, *Şarki Karaağaç, Sağrak *Sütçüler, İğdecik, Tahtacı aşireti -İSPARTA; *Yeşilova köyleri, Devri *Bucak, Çerçin -BURDUR; *Sarayköy köyleri, İsabey, Ekse *Çal, Çöplü, Sökmen, Çıtak *Çivril, Muğlasın *Tavas, Alâeddin *Acıpayam, *Buldan köyleri, Başçeşme, Çardak -DENİZLİ; *Edremit -BALIKESİR; Fili *Biga -ÇANAKKALE; Bozan -ESKİŞEHİR; *Safranbolu -ZONGULDAK; *Merzifon ve köyleri -AMASYA; Dodurga *Artova, *Zile ve çevresi, Kızılköy -TOKAT; GAZİANTEP; MARAŞ; *Antakya -HATAY; Karaözü *Gemerek, Kayalıpınar *Yıldızeli, *Gürün -SİVAS; YOZGAT; Akkışla *Bünyan, Aşvar ve Türkmen aşiretleri *Pınarbaşı -KAYSERİ; *Mucur -NEVŞEHİR; *Bor -NİĞDE ve köyleri; Ortaca *Akşehir, *Karaman -KONYA; ADANA; *Silifke, *Mersin köyleri -İÇEL; Belkis *Serik, -ANTALYA (DS-I)

⁴⁰ Erzurum: Düz yolun düz Abdalham. // EZM

⁴¹ *Bozdoğan -AYDIN; KERKÜK (DS-I)

⁴² Kadıköy *Bigadiç -BALIKESİR; GAZİANTEP (DS-I)

cı (çokça çingene)⁴³, deli⁴⁴, dilenci⁴⁵, itibarsız⁴⁶, kul, köle⁴⁷, serseri⁴⁸, sünnetçi⁴⁹, tamahkâr, aç-gözlü, cimri⁵⁰, tembel⁵¹, yaşlı adam⁵²”; *apdal* biçimi “çingene⁵³, serseri⁵⁴”, *aptal* biçimi ise yine “çingene”⁵⁵ anlamlarında kullanılmaktadır.

Kelimenin semantik geçişi, eldeki verilerden hareketle şöyle gerçekleşmiş olmalıdır:

- i. Abdallar derviş nitelikleriyle bilinmektedir (Önler, 2013; ayrıca bkz. Dipnot 34’de son örnek).
- ii. TTA’da pek çok bölgede *abdal*, *apdal*, *aptal* kelimeleri Çingeneler için de kullanılmaktadır (bkz. Dipnot 35).
- iii. Genek -ÇANKIRI; YOZGAT; NİĞDE ve köylerinde *abdal* kelimesi “cimri” anlamında kullanılmaktadır.
- iv. YOZGAT; NİĞDE ve köylerinde *abdal* kelimesi “çingene” anlamında da kullanılmaktadır.
- v. *abdal* kelimesi için YOZGAT; NİĞDE ve köyleri örnekleminde ÇİNGENE = CİMRİ algısı oluşmuştur.

1.5 *mutrib*

Oğuz Türkçesinin tüm dönemlerinde varlık gösteren *mutrib* kelimesi⁵⁶ “sazende, hanende, çalgıcı, çalgı çalan, şenlendiren, ıtrab eden, tarab veren, bir musiki aleti çalan kimse” anlamında kullanılmaktadır.⁵⁷

Mutrib kelimesinin Türkiye Türkçesi ağızlarında fonetik ve semantik bakımdan farklı pek çok örneği görülmektedir. Kelimenin “çingene” ve “cimri” anlamları başta olmak üzere ağızlardaki versiyonları şöyle tablolaştırılabilir:⁵⁸

⁴³ Çiftlik *Dinar -AFYON KARAHİSAR; İlyas *Keçiborlu -İSPARTA; Eziler *Buldan -DENİZLİ; *Kilis -GAZİANTEP; *Afşin, *Elbistan, Taşoluk, *Göksun -MARAŞ ve çevresi; Tekerahma *Gürün -SİVAS; Divanlı, Kötüboynul, Gökçekışla -YOZGAT; Akkışla *Bünyan -KAYSERİ; *Hacıbektaş -NEVŞEHİR; Abidiye *Ceyhan -ADANA (DS-I)

⁴⁴ KERKÜK (DS-I)

⁴⁵ Atlıhisar *Şuhut -AFYON KARAHİSAR; *Gelendost -İSPARTA; Çerçin -BURDUR; Kerem, Gömeç, *Burhaniye -BALIKESİR; *Safranbolu -ZONGULDAK; Genek -ÇANKIRI; *Zile çevresi -TOKAT; Karaözü *Gemerek, Ortaköy *Şarkışla -SİVAS; *Bünyan -KAYSERİ; *Mersin köyleri -İÇEL (DS-I)

⁴⁶ *Zile çevresi -TOKAT (DS-I)

⁴⁷ Abdalın olam bana kötülük etme. // DİYARBAKIR (DS-I)

⁴⁸ Karaatlı *Yeşilova -BURDUR; Ekse *Çal -DENİZLİ; Kerem, Gömeç *Burhaniye -BALIKESİR; Kızılköy -TOKAT; Uluşiran *Şıran, Süle -GÜMÜŞHANE; Düzenli *Şavşat, Ersis *Yusufeli -ARTVİN; Yukankale *Koyulhisar -SİVAS; Akkışla *Bünyan -KAYSERİ; Yaşyer *Milas -MUĞLA (DS-I)

⁴⁹ *Alucra -GİRESUN; MARAŞ ve çevresi; SİVAS; *Sorgun çevresi -YOZGAT; *Bünyan -KAYSERİ (DS-I)

⁵⁰ Genek -ÇANKIRI; YOZGAT; NİĞDE ve köyleri (DS-I)

⁵¹ Kadıköy *Bigadiç -BALIKESİR; *Kargı -KASTAMONU; *Mucur -NEVŞEHİR (DS-I)

⁵² *Varto -MUŞ (DS-I)

⁵³ Atabey -İSPARTA; Bereketli *Tavas -DENİZLİ; ESKİŞEHİR; Sarıhamzalı *Sorgun -YOZGAT; ANTALYA (DS-I)

⁵⁴ Atabey -İSPARTA; TOKAT (DS-I)

⁵⁵ Gönen -İSPARTA; Alanlı -AYDIN; *Tire -İZMİR; İğdecik, Sancaklıboz -MANİSA; *Mudurnu -BOLU; *Kırkhan, Amik, Gâvurdağı, *Antakya köyleri -HATAY; Çöplü *Gürün -SİVAS (DS-I)

⁵⁶ Kelime hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akdoğan 1999.

⁵⁷ *sâkiler turmuş süciler içilür / mutrib ider çengini çenge urur* (Gazavat-ı Bahr-ı Umman ve Sanduk, 14. yy. /TEBDİZ); *mey-i şâf iç şafâ-yı cân dilerseñ / ederken mutrib anuñ lutfın evşâf* (Mecmûatü'n-Nezâir, 15. yy. /TEBDİZ); *ey nevâyî ni mey ü mutrib ü ni hüsn ü ni 'ışk / hâne-kah terkî irür aña ki nâ-çâr maña* (Bedâ'iyü'l-Vasat, 15. yy. /TEBDİZ); *gice kan oldu meclisde bulndı bu diyü mutrib / bir iki tâziyâneyle bu gün söyletdi tanbün* (Bâkî Dîvânı, 16. yy. /TEBDİZ); *mutrib terâneyi ko kim bezm-i gamda her dem / divâne hay u huyı yeter baña terâne* (Basirî Divanı, 16. yy. /TEBDİZ); *böyle kalur mı felek olmaz mı yâ rab kâr-ger / mutribuñ nâlişleri pir-i muşânuñ himmeti* (Nâilî Divanı, 17. yy. /TEBDİZ); *şubh-dem beççelerine ki gıdâ vire hezâr / beñzer o mutriba kim ala ele müsikâr* (Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı, 17. yy. /TEBDİZ); *olmaz cihânda mutrib u tütiye gayrı dek / söyletmek için âyine-i câm-ı cem gerek* (Belîğ Mehmed Emin Divanı, 18. yy. /TEBDİZ); *sen olsañ bir de mutrib bir de neyzen bir de bir sâki / kenâr-ı cûda nüş-i bâde etsek bir dem olmaz mı* (Nâşid Divanı, 18. yy. /TEBDİZ); *nağme deme terâne hvânende / oldu mutrib muğanni nağme-künân* (Tuhfe-i Se-zebân, 19. yy. /TEBDİZ); *mutribun tutduğı âheng bu şeb / sâz-ı nâhid gibi zemzemeli* (Yenişehirli İzzet Divanı, 19. yy. /TEBDİZ)

⁵⁸ Kelimeyle fonetik yönden benzerlik gösteren şu kelimeler de “cimri” anlamına gelmektedir: **mutır** Nefsiköseli *Görel -GİRESUN (DS-IX), **mutırık** *Tirebolu -GİRESUN (DS-IX), **mitkr** EDİRNE köyleri (DS-IX)

Anlam	Kelimeler
‘çingene’	<i>mitrib</i> *Silifke -İÇEL (DS-IX)
	<i>mitrip</i> BİTLİS, *Mut köyleri -İÇEL (DS-IX); ÇORUM, VAN, *Silifke İÇEL (DS-XII)
	<i>mitrip</i> *Erciş -VAN, *Nizip -GAZİANTEP (DS-IX)
	<i>muturuf</i> Kars (DS-IX)
‘cimri’	<i>midırıp</i> Afşar, Pazarören *Pınarbaşı KAYSERİ (DS-XII)
	<i>mitrif</i> Çilehane*Reşadiye -TOKAT, Çamoğa *Divriği -SIVAS (DS-IX); EZM
	<i>mitrip</i> Ziyere *Merzifon köyleri -AMASYA, *Çarşamba - SAMSUN, Erkilet -TOKAT, Uluşiran *Şiran - GÜMÜŞHANE, *Afşin köyleri -MARAŞ, Çöplü *Gürün, Hacıilyas, *Koyulhisar -SIVAS, NİĞDE, *Tarsus -İÇEL, - MUĞLA (DS-IX), *Silifke İÇEL (DS-XII)
	<i>mitrip</i> Kale *Tavas -DENİZLİ, *Erciş -VAN, Genezin *Avanos -NEVŞEHİR (DS-IX)
‘geveze’	<i>mitirik</i> Bozhane -İSTANBUL, Sarıca *Gölköy, -ORDU (DS-IX)
	<i>mitriyuk</i> Salman *Akkuş -ORDU (DS-IX)
	<i>mitmit</i> Güney *Yeşilova -BURDUR, Çukur *Acıpayam - DENİZLİ (DS-IX)
‘bamteli’	<i>mitrip</i> *Bor -NİĞDE (DS-IX)
‘bencil’	<i>mitrip</i> Kıran -MUĞLA (DS-IX)
‘bir kimseyi kızdıracak şeyler’	<i>mitrip</i> NİĞDE (DS-IX)
‘huy, yaradılış’	<i>mitrip</i> Bahçeli *Bor -NİĞDE (DS-IX)
‘kavgacı’	<i>mitrip</i> ÇORUM (DS-XII)
‘kaygısızca dolaşan, yavaş iş gören (kimse)’	<i>mitmit</i> *Kandıra -KOCAELİ (DS-IX)
‘mızımız’	<i>mitmit</i> Güney *Yeşilova -BURDUR, Çakır *Acıpayam -DENİZLİ (DS-IX)
‘pis pasaklı’	<i>mitrif</i>

Kelimenin semantik geçişi şöyle gerçekleşmiş olmalıdır:

- i. *mutrib* kelimesi ‘çalgıcı’ anlamında kullanılmaktadır.
- ii. TTA’da ‘çalgıcı’ anlamına gelen *mutrib* kelimesi, bazı fonetik değişikliklere uğramıştır:

mutırb, mıtırıp, mıtırıp, muturuf, mıdırıp, mıtırıf, mıtırıp vb.

iii. Kelimenin *mıdırıp, mıtırıf, mıtırıp, mıtırıp* biçimleri çeşitli bölgelerde “cimri” anlamında kullanılmaktadır.

<i>mıdırıp</i>	Kayseri
<i>mıtırıf</i>	Tokat, Sivas, Erzurum
<i>mıtırıp</i>	Amasya, Samsun, Tokat, Gümüşhane, Maraş, Sivas, Niğde, İçel, Muğla
<i>mıtırıp</i>	Denizli, Van, Nevşehir

iv. Kelimenin *mutırb, mıtırıp, mıtırıp, muturuf* biçimleri çeşitli bölgelerde “çingene” anlamında kullanılmaktadır.

<i>mutırb</i>	İçel
<i>mıtırıp</i>	Bitlis, İçel, Çorum, Van
<i>mıtırıp</i>	Van, Gaziantep
<i>muturuf</i>	Kars

v. Hem fonetik hem de semantik bakımından *mıtırıp* kelimesi için İçel örnekleminde, *mıtırıp* kelimesi için ise Van örnekleminde ayrı ayrı ÇİNGENE = CİMRİ algısı oluşmuştur.

2. Değerlendirmeler ve Sonuç

Türkçede Çingener için pek çok adlandırma bulunmaktadır. Bu kelimelerin bazıları “çingene” anlamı dışında “cimri”, “çalgıcı”, “derviş” vb. anlamları da taşımaktadır.

Türkiye Türkçesi standart yazı dilinde ve ağızlarında bazı kelimeler Çingeneri adlandırmak için kullanılmaktadır. Bu kelimeler arasında *çıgañ, kıptî, cehūd, abdal, mıtırıp* kelimelerinin art zamanlı ve eş zamanlı kullanımlarında “cimri” anlamına rastlanmaktadır. Öyle ki bazı durumlarda aynı ağızda bile bir kelimenin hem “cimri”, hem de “çingene” anlamı bulunmaktadır. Bu tür örnekler için bölgesel *metonimi* terimi kullanılabilir.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki ÇİNGENE = CİMRİ algısıyla ilgili bölgesel metonimi örnekleri şunlardır:

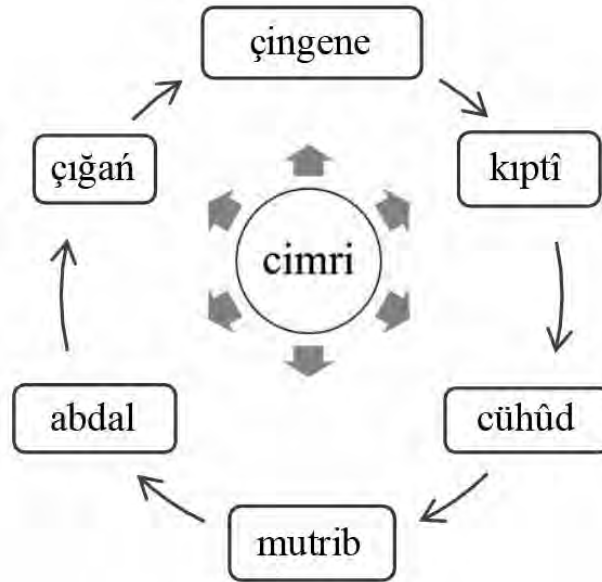
<i>cıngan</i>	Bolu
<i>cingan</i>	Bolu, Yozgat
<i>cingen</i>	Isparta, Balıkesir, Erzurum
<i>cufut</i> <i>abdal</i>	Konya Yozgat, Niğde
<i>mıtırıp</i>	İçel
<i>mıtırıp</i>	Van

Türkiye Türkçesi standart yazı dilinde “çingene” anlamında kullanılan bazı kelimeler, ağız-
larda “cimri” anlamıyla da kullanılmaktadır. Bu tür örnekler için ise kısmî bölgesel *metonimi*
terimi kullanılabilir.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki ÇİNGENE = CİMRİ algısıyla ilgili kısmî bölgesel metonimi ör-
nekleri şunlardır:

<i>cingan</i>	
<i>cingan</i>	Balıkesir, Bolu, Denizli, Erzincan, Erzurum, Isparta, Kars, Van , Yozgat
<i>cingen</i>	
<i>cingene</i>	
<i>gıpti</i>	Afyon, Ankara, Isparta
<i>gıptı</i>	

Bu bilgiler çerçevesinde şöyle bir şema tasarlanabilir:

Sonuç olarak Çingenelerle ilgili kullanılan pek çok adlandırmanın altında bazı sebepler yat-
maktadır. Bu adlandırmaların bazıları metonimik kullanımlar da olabilmektedir. Yukarıdaki tes-
pitlerden hareketle, Çingeneler için kullanılan adlandırmalar arasında, çeşitli sebeplere bağlı
oluşan algılardan biri olarak “ÇİNGENE = CİMRİ” metonimik algısının varlığı ileri sürülebilir.

3. Kısaltmalar

AYUK: Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızı (→ Turan, 2006); BK-D: Bilge Kağan Yazıtı
Doğu Yüzü; BK-K: Bilge Kağan Yazıtı Güney Yüzü; Çağ.: Çağatayca; ÇTL: Çağdaş Türk Lehçeleri;
DA: Diyarbakır Ağızı (→ Erten, 1994); DS: Derleme Sözlüğü; EO: Eski Oğuzca; EZM: Erzurum Ağız-
ları (→ Gemalmaz, 1995); EUy: Eski Uyurca; Hrz: Harezm Türkçesi; Krh: Karahanlıca; KT-D: Köl
Tigin Yazıtı Doğu Yüzü; KT-G: Köl Tigin Yazıtı Güney Yüzü; KYA: Kütahya ve Yöresi Ağızları (→

Gülensoy, 1988); MK: Memlûk Kıpçakçası; OİY: Ordu İli ve Yöresi Ağızları (→ Demir, 2001); Osm.: Osmanlıca; TarS: Tarama Sözlüğü; TB: Türk Bengü Taşları; TEBDİZ: Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü; TN: Tıbb-ı Nebevî (→ Çağırın, 1992); TS: Türkçe Sözlük; TTA: Türkiye Türkçesi Ağızları; UİA: Uşak İli Ağızları (→ Gülsevin, 2002)

Kaynaklar

- Aguşi, K. (2002). *Türkçe-Sırpça / Sırpça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Akdoğan, B. (1999). XV. Yüzyıl Osmanlı Döneminde Türk Müsikişi. *Diyanet İlmî Dergi, Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yıldönümü Özel Sayısı*, 35 (1), ss. 135-170.
- Altınöz, İ. (2013). *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Antonowicz, L. vd. (1983). *Słownik Turesko-Polski / Polsko-Turesko*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Aras, T. (2016). Çoklu Kültürün Bir İfade Biçimi Olarak Çalgıcı Romanlar. *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler I*. London: Transnational Press, ss. 151-156.
- Arat, R. R. (1999). *Kutadgu Bilig. I-Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arata, Luigi (2005). The Definition of Metonymy in Ancient Greece. *Style*, 39 (1), *Metonymy* (Spring 2005): ss. 55-70
- Aslanov, V. (1992). Əbu Həyyan əl-Əndəlusi. *Kitab əl-İdrak li-Lisan əl-Ətrak. (Türk Dillərini Dərketmə Kitabı)*. Bakı: Azərənəşr.
- Berger, H. (2000). *Çingene Mitolojisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Bloch, O. (1932). *Dictionnaire Étymologique de la Langue Française. III*. Paris.
- Burton, R. F. (1893). *The Jew, The Gypsy and El-Islam*. London.
- Caferoğlu, A. (1930). *Ebû Hayyân. Kitâbü'l-İdrâk li-lisâni'l-Etrâk*. İstanbul: İstanbul Evkaf Matbaası.
- Caferoğlu, A. (1931). *Abû Hayyân - Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*. İstanbul: İstanbul Evkaf Matbaası.
- Çağırın, Ö. (1992). *Ahmed-i Dâ'i. Tıbb-ı Nebevî. İmlâ, Fonetik, Morfoloji, Karşılaştırmalı Metin, İndeks ve Sözlük* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD, Malatya.
- Çebotar, P.; Dron, I. (2002). *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (Red.: İvana Bankova) Chişinău: Patnos.
- Çelikkıran, M. Y. (1991). *Türkçe-Adıgece Sözlük*. Maykop.
- Décsy, Gyula. (1998). *The Turkic Protolanguage, a computational reconstruction*. Bloomington, Indiana.
- Demir, N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dingeç, E. (2009). XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, ss. 33-46.
- Dişli, S. Ö. (2016). “Çingene” mi, “Roman” mı?. *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, 31, ss. 97-117
- DS | Türk Dil Kurumu (1962-1982). *Derleme Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 10.01.2018 tarihinde http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas adresinden edinilmiştir
- Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erdem, G. (1994). *Anamur ve Yöresi Ağızları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı ABD, Kayseri.
- Erdem, M. (1997). Kıptî Kilisesi Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, ss. 143-178.
- Erdem, M. (2003). *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*. Ankara: Köksav Yayınları.
- Erdem, M. (2004). Mağrupi'nin Şiirlerinde Metonimi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), ss. 55-63.
- Erten, M. (1994). *Diyarbakır Ağzı, İnceleme-Metinler-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınla-

rı.

- Ertürk, A. Ç. (1997). *Fransızca–Türkçe / Türkçe–Fransızca Bilge Sözlük*. Ankara. Etymonline. 10.01.2018 tarihinde <https://www.etymonline.com/word/metaphor>, adresinden edinilmiştir.
- Fasmer, M. (1987). *Etimoloğičeskiy Slovar Russkogo Yazıka IV*. Moskva: Progres.
- Fraser, A. (1992). *The Gypsies*, Oxford: Blackwell.
- Gabain, A. V. (2000). *Eski Türkçenin Grameri*, (Mehmet Akalın, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gen, S. (2015). *Özbekçede Metaforlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Godward, A. (1999). *A Dictionary of Turkish Etymology*. Derby.
- Golkarian (Güldiken), K. (1996). *Moheg Türkçe–İngilizce–Farsça Sözlük*. Tebriz – İran: Nobel Yayınevi.
- Göncüoğlu, S.; Yavuztürk, Ş. P. (2009). Sulukule ve Çingeneleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 23, ss. 107-134.
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim* (Berke Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metinler-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları, Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güngörmüş, N. (2003). *Engin Macarca–Türkçe / Türkçe–Macarca Cep Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Hanser–Ş., F. Hanser (1967). *Türkçe–Almanca Lûgat / Türkisch – Deutsches Wörterbuch*. Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Holub, J. – F. Kopečný (1952). *Etymologický Slovník Jazyka Českého*. Prag.
- JTS: *Japonca–Türkçe / Türkçe–Japonca Cep Sözlüğü* (2003). İstanbul: Fono Yayınları.
- Kalemci, E. (2005). *Engin İtalyanca–Türkçe / Türkçe–İtalyanca Cep Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kartallıoğlu, Y. (2016). Osmanlı Türkçesinde Ara Biçim-I: Arapça ve Farsça Kelimeler. *Dil Araştırmaları*, 18, 2016, ss. 103-124.
- Kelékian, P. D. (1911/1329). *Dictionnaire Turc–Français*, Constantinople / İstanbul.
- Kenrick, D. (2006). *Çingeneler – Ganj'dan Thames'e* (Bahar Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Kenrick, D. (2007). *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*. The Scarecrow Press, Inc.: Lanham, Maryland; Toronto; Plymouth, UK.
- Koca Sarı, S. (2012). *Kutadgu Bilig'de Metafor* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Ankara.
- Kocabay, Y. (1968). *Türkçe–Fransızca Büyük Sözlük / Grand Dictionnaire Turc–Français*. Ankara.
- Lakoff, G.; Johnson, M. (2010). *Metaforlar. Hayat, Anlam ve Dil*. (Gökhan Yavuz Demir, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- LUWT: *Langenscheidts Universal-Wörterbuch Türkisch (Türkisch–Deutsch / Deutsch–Türkisch)* (1993). Langenscheidt, Altın Kitaplar.
- Matras, Y. (2011). Romani, *The Languages and Linguistics of Europe* (Ed. Kortmann, B., Auwera, J.). Berlin: De Gruyter Mouton, ss. 257-268.
- Matras, Y. (2013). Scholarship and the politics of Romani identity: strategic and conceptual issues. *European Yearbook of Minority Issues* 10, ss. 211–247.
- Milas, H. (2012). *Türkçe - Yunanca Ortak Kelimeler, Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İstos Yayınları.
- Müller, V. K. (1977). *English–Russian Dictionary (A-Z)*. Moskva.

- Nadelyayev V. M. vd. (1969). *Древнетюркский Словар / Drevnetyurskiy Slovar*. Leningrad.
- Nişanyan, S. (2002). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Oral, M. (2010). Çifit Adına Dair. *Folklor/Edebiyat*, 16 (63): ss. 21-28.
- Önler, Z. (2013). Tarihten Günümüze Abdal Sözcüğü. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih Tezcan'a Armağan*, 13 (13), ss. 293-298.
- Öztürk, A. (2015). Karaycadaki Alıntı Kelimeler. *Gazi Türkiyat*, 16, ss. 143-164.
- Radlov, V. V. (1988). *Опытъ Словаря Тюркских Наречий*, Cilt: III.
- Redhouse: *Redhouse Büyük El Sözlüğü* (2005). İngilizce – Türkçe / Türkçe – İngilizce, İstanbul.
- Ruiz de Mendoza, I. F. J., Otal, J. L. (2002). *Metonymy, Grammar and Communication*. Granda: Comares. Coleccion Estuduis de Lengua Inglesa.
- Skeat, W. W. (1993). *The Concise Dictionary of English Etymology*. Wordsworth Reference.
- Stachowski, M. (2002). Das Ethnonym Zigeuner, sein slawisch-türkischer Hintergrund und ungarisch szegény “arm”. *Studia Etymologica Cracoviensia*, 7, ss. 159- 169.
- Steuerwald, K. (1974). *Türkçe – Almanca Sözlük / Türkisch – Deutsches Wörterbuch*. Wiesbaden / İstanbul: Otto Harrassowitz / ABC Kitabevi.
- Sulça, N. (1994). *Türkçe–Arnavutça Sözlüğü*. Ankara.
- TARS | Türk Dil Kurumu (2009). *Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 10.01.2018 tarihinde http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama adresinden edinilmiştir.
- Tătaru, Vlad-Ionuț (2012). Three Constitutive Conditions of the Revealing Metaphor. *Philosophy, Social and Human Disciplines*, 1, ss. 57-68.
- TEBDİZ | Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü. 10.01.2018 tarihinde <http://www.tebdiz.com> adresinden edinilmiştir.
- TIETZE, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und Etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen*, 1. İstanbul / Wien: Simurg / Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Toparlı, R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TRCS: *Türkçe–Rusça Cep Sözlüğü* (1992). Ankara: Doruk Yayınları.
- TS | Akalın, Ş. H.; vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. 11. bsk., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, Z. (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wehmeier, S. (2004). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford University Press.
- Yalt, A. R. (1973). *Türkçe–Fransızca Sözlük*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, H. (2007). Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), ss. 61-82.
- Yıldızlı, M. E. (2011). *Kutadgu Bilig’de Dünya Metaforu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Ankara.
- Yıldız, E. (2015). Ethnicity, class and politicisation: Immigrant Roma tobacco workers in Turkey. *Romani Studies*, 25 (2), ss. 167-196.
- Yıldız, E. (2017). Türkiye’de Peripatetik Topluluklar: Jenerik Terimler ve Öz Etnik Kategorizasyon Biçimleri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), ss. 1-25.
- Yunusoğlu, M. K. (2016). *Budist Türk Çevresi Eserlerde Metaforlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ванчев, Н. (1952). *Турско–Български Речник*. София.
- Дамдинсурэн, Ц.–А. Лувсандэндэв (1982). *Oros–Mongol Tol’ / Орос–Монгол Толь*. Ulan-Bator.
- Тенишев, Э. Р. (2001). *Сравнительно-историческая Грамматика Тюркских Языков – Лексика*. Москва: Наука.